

Les llengües policèntriques

Miquel Siguan

Catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona

Si jo ara parlo i vostès entenen el que dic, i si després poso per escrit el que he dit i l'escrit troba lectors és perquè tots nosaltres, vostès, jo mateix i els possibles lectors, compartim el mateix codi lingüístic, parlem la mateixa llengua. El que acabo de dir és veritat però no del tot. El repertori de paraules que faig servir i el significat que per a mi té cada una no és exactament igual que per a cada un de vostès. I també el repertori dels recursos morfosintàctics que utilitzo té preferències i singularitats que em són pròpies, i no diguem les singularitats del meu sistema fonètic. La llengua és bàsicament la mateixa, però la llengua de cada persona té característiques singulars que són més o menys acceptades o rebutjades pels que parlen la mateixa llengua i entren en comunicació amb aquesta persona. Així, un nen petit modifica les paraules que sent al voltant seu i els adults corregeixen les seves desviacions, però a vegades les consideren divertides i les repeteixen en l'àmbit familiar, i és àdhuc possible que arribin fins a cercles més amplis abans de desaparèixer. I si multipliquem aquest exemple per tots els parlants d'una mateixa llengua, ens adonarem que una llengua és una realitat viva que està canviant contínuament i que necessita tenir mecanismes propis que en mantinguin la unitat controlant-ne els canvis i, en definitiva, l'evolució.

El control de la norma lingüística i la seva institucionalització

En les societats exclusivament orals no és difícil imaginar com s'exerceix aquest control. Són les persones de més prestigi en el grup les que, acceptant o rebutjant els possibles canvis, exerceixen aquest control. I com que aquestes persones, al seu torn, tendeixen a constituir un grup que coincideix o és a prop del grup que exerceix el

poder, i com que tendeixen a residir o a coincidir en algun lloc determinat, es pot dir que la llengua té un centre des d'on s'exerceix el control que en manté la unitat.

Ara bé, en societats estrictament orals aquest control no va més enllà d'on arriben els intercanvis verbals freqüents i, per tant, una llengua que s'ha estès per un territori geogràfic extens amb el pas del temps fàcilment desenvolupa centres locals o regionals que controlen evolucions pròpies, i apareixen així varietats dialectals que amb el temps poden donar lloc a noves llengües.

La introducció de l'escriptura modifica fortament aquesta situació. El text escrit arriba a espais molt més amplis que l'intercanvi oral i això fa més necessari el control de la norma lingüística per mantenir la unitat de la llengua i al mateix temps en facilita el control. Són els mateixos escribes els que l'exerceixen a través de la pràctica i també a través de l'ensenyament de l'escriptura. I com que aquest control l'exerceixen sobretot amb relació a la llengua escrita, és aquesta la que es converteix en el model de la llengua correcta i unificada.

Aquest paper decisiu de l'escriptura en la codificació d'una llengua es pot perllongar en dues direccions relativament independents: en la mesura que apareixen estructures estatals fortes, com passava al Pròxim Orient en la més remota antiguitat, la funció dels escribes apareix estretament relacionada amb l'exercici del poder, i la llengua regularitzada i unificada té prestigi, però al mateix temps els escriptors purament literaris apareixen com a mestres del llenguatge i de les seves possibilitats innovadores.

A Europa, al llarg de l'edat mitjana es produeix una situació singular: els europeus parlen una gran diversitat de llengües exclusivament orals, mentre que per als usos cultes s'utilitza el llatí, una llengua que havia estat codificada feia segles i que s'utilitzava per a les funcions cultes i l'escriptura, però que no era la primera llengua de ningú. Amb el pas del temps, les llengües vulgars guanyen prestigi i comencen a ser escrites i a ocupar funcions reservades fins aleshores al llatí, i així sorgeix la necessitat de codificar-les. Els trobadors constitueixen un primer exemple en aquest sentit, i Dante i la difusió de la impremta reforcen encara aquesta necessitat. Els que senten aquesta necessitat són principalment escriptors i també professors de llatí que pretenen fer amb les llengües vulgars el que ja existia per al llatí. Però la decisió sobre la norma en un territori extens i amb varietats locals importants implica triar entre diferents varietats dialectals. A la França renaixentista, la formulació de la norma és paral·lela a la formació d'un estat unificat, i la norma escrita consagra el francès parlat i escrit a l'Illa de França com el francès genuí. A Espanya, després de la unificació dels regnes, es considera que la llengua per excel·lència és la que es parla a l'antiga

Castella. A Itàlia, on no es constitueix un poder polític centralitzat, es considera que l'italià genuí és el de la Toscana, bressol dels grans escriptors Dante, Petrarca, Boccaccio. A les terres de llengua alemanya, en canvi, on l'ús administratiu i el cultiu literari de la llengua són més tardans, és la llengua a la qual Luter tradueix la Bíblia la que es converteix en model de llengua unificada i reglamentada.

A França, el grup d'escriptors i de persones cultes interessades a mantenir la puresa de la llengua francesa que van fundar l'Académie Française van rebre tal suport per part de la monarquia que l'acadèmia es va configurar com l'instrument de la política lingüística de l'Estat. A altres països, en canvi, els representants de la norma lingüística no reben l'autoritat de l'estat sinó del prestigi públic. És el cas, sobretot, d'Anglaterra, on són les publicacions —gramàtiques i diccionaris— i els ensenyaments de Cambridge i d'Oxford els que ofereixen l'exemple a seguir.

La relació entre mantenir la puresa d'una llengua i els objectius polítics d'una societat pren una nova actualitat al llarg del segle XIX en la mesura que es difon el que es coneix com a *teoria romàntica* de la nacionalitat, que anuncia una estreta relació entre cultura, formes de vida, llengua d'una col·lectivitat. Presa al peu de la lletra, aquesta concepció implica que tots els que parlen una mateixa llengua constitueixen una mateixa nació i aspiren, per tant, a la independència política.

És sabut fins a quin punt aquesta teoria ha influït en la història moderna d'Europa; en nom seu, imperis tradicionals s'han fragmentat en nacions diferenciades, fonamentalment, per la llengua. I també en nom seu, països que han adquirit la independència han codificat com a llengua pròpia el que fins aleshores es considerava un dialecte. Però també hi ha exemples en sentit contrari: poblacions que parlen una mateixa llengua i que no per això creuen que comparteixen una mateixa identitat nacional.

El francès no sols es parla a França, es parla també a una bona part de Bèlgica, a Suïssa i a Luxemburg. L'alemany és la llengua d'Alemanya, però també es parla a Àustria, a Suïssa i a Alsàcia. El neerlandès és la llengua d'Holanda, però també és llengua cooficial a Bèlgica. I l'anglès és la primera llengua d'Anglaterra, però és també la llengua principal d'Irlanda i de Malta, al continent europeu, i d'un gran nombre de països en altres continents. També l'espanyol i el portuguès es parlen en molts països fora d'Europa.

Es pot considerar que segueixen sent llengües monocèntriques o cal admetre que són policèntriques? I en tot cas, com es manté en aquests casos la unitat de la llengua? Com i qui determina la norma?

Alemaný

Comencem per l'alemany. A Alemanya no existeix una institució com l'Académie Française. La Deutsche Akademie és de creació recent i no té ni l'antiguitat ni l'autoritat d'aquesta. En aquestes circumstàncies, la unitat de la llengua i el control del seu desenvolupament es basen, d'una manera semblant a Anglaterra, en el prestigi i el consens de certes institucions culturals i d'editors de gramàtiques i diccionaris.

I què passa als territoris on es parla alemany fora d'Alemanya? Comencem per deixar clar que avui ningú no pensa que aquests territoris, perquè parlen la mateixa llengua, són part d'un mateix poble i han d'aspirar a un futur polític compartit. Hitler ho va creure respecte a Àustria i l'intent va acabar en fracàs, i avui tampoc ningú no pretén recuperar i germanitzar Alsàcia. Prescindint d'implicacions polítiques, el fet és que aquests territoris formen un continuïum lingüístic en el qual es parla alemany amb diferències dialectals molt fortes, però pràcticament reduïdes al llenguatge oral, mentre que s'utilitza l'alemany estàndard en l'escriptura i en els usos més formals.

És cert que la uniformitat de la norma no és total. L'alemany parlat a Àustria no és exactament el mateix que el parlat a Prússia, i certes particularitats arriben a la llengua escrita i culta. Un signe de la importància donada a aquesta diferència és que, a petició del Govern austríac, des de fa un temps en els exàmens de llengua de l'Institut Goethe es tenen en compte formes específicament austríaques. I des de Suïssa s'han fet peticions semblants. Però el reconeixement d'aquestes singularitats no anul·la el fet que els llibres i els periòdics editats a Alemanya circulen per tots els territoris de llengua alemanya, igual com ho fan pel·lícules i emissions de ràdio i televisió. Podem dir, per tant, que teòricament l'alemany és una llengua policèntrica perquè presenta diferències internes segons l'espai, diferències que en alguns casos depenen d'autoritats polítiques diferents, però que la unitat de la llengua se sustenta en un consens implícit el centre del qual és a Alemanya.

Neerlandès

El neerlandès constitueix un cas semblant. El neerlandès és la llengua del que en aquesta llengua s'anomena Nederland i que nosaltres anomenem Holanda i també de Flandes, un territori de l'actual Bèlgica. Al segle XVI, els holandesos van optar per la reforma protestant, mentre que els flamencs es mantingueren catòlics, i això, en

un temps en què la religió era un símbol d'identitat més important que la llengua, va alçar un mur entre ells, que encara va augmentar quan el 1830, amb la creació de Bèlgica, van formar part d'estats diferents. Dins de Bèlgica i en una situació d'inferioritat respecte dels valons de parla francesa, els flamencs insistien en l'originalitat de la seva llengua, però des de fa uns anys, i plenament assegurada la seva situació a l'Estat belga, van arribar a la conclusió que acceptar que la seva llengua, el flamenc, era una variant del neerlandès acreditaria el seu pes internacional, ja que es convertia en una de les llengües oficials i de treball de la Unió Europea; de manera que l'any 1980 van firmar el tractat que creava la Taalunie ('unió de la llengua'), una institució conjunta de la comunitat flamenca de Bèlgica i l'Estat holandès que consagra la unitat de la llengua i que s'ocupa principalment de promocionar-la a l'estranger. La normativa de la llengua es deixa a càrrec del consens entre institucions acadèmiques i empreses editorials.

Francès

Igual que l'alemany o el neerlandès, el francès tampoc no es parla solament a França, sinó a territoris veïns com són Valònia (una regió de Bèlgica), Luxemburg, Ginebra i altres cantons de Suïssa i la Vall d'Aosta (a Itàlia). Però a França existeix l'Académie Française, que des de la fundació s'atribueix una funció rectora sobre la llengua francesa i que al mateix temps identifica la llengua amb la nacionalitat francesa i rep l'autoritat de la vinculació amb les institucions de l'Estat francès. O sigui que el francès és una llengua rigorosament monocèntrica, atès que la seva màxima autoritat és l'acadèmia, que és localitzada a París, capital de l'Estat francès, del qual l'acadèmia és solidària.

Plantejada així la situació, l'autoritat de l'acadèmia sobre els parlants del francès fora de França és perfectament discutible, i un exemple serà suficient per mostrar-ho. Des de fa temps, a França existeix una gran preocupació per la invasió de termes tècnics anglesos, i, per controlar-ho, es van crear ja el 1972 les primeres comissions de terminologia, i a la dècada dels noranta, a la vegada que a l'article segon de la Constitució francesa s'afegia que «La llengua de la República és el francès», es va promulgar la Llei Toubon de defensa del francès, que entre altres coses encarregava a l'acadèmia trobar les paraules franceses adequades per designar les novetats tècniques arribades de l'exterior i establia que les recomanacions de l'acadèmia es publiquin al *Journal Officiel* de l'Estat i així el seu ús esdevé obligatori. És evident que aquesta obligatorietat

no pot tenir força fora de les fronteres de França, de manera que si el francès continua mostrant-se com un llengua única és pel prestigi de les institucions culturals franceses i per l'àmplia difusió dels mitjans de comunicació en francès.

La qüestió es complica més quan es té en compte que el francès no sols es parla en territoris que són fronterers amb França sinó en països situats en altres continents, generalment antigues colònies convertides en estats independents. El francès és llengua oficial o cooficial al Canadà, a Haití, a Amèrica, a diferents països d'Àfrica i en alguns d'Àsia i Oceania, i es pot suposar que el nombre de parlants de francès en aquests països és superior al dels habitants de França. I com que es tracta de països molt allunyats en els quals el francès està en contacte amb altres llengües autòctones i amb cultures molt diverses, es pot suposar que experimenta canvis més o menys importants, però el fet és que l'Académie Française no sembla que els dediqui cap atenció. Existeix un organisme internacional que reuneix aquests països —la francofonia— i que porta a cap accions en defensa de la llengua, però s'entén de la llengua francesa de França. És cert que en la majoria d'aquests països la literatura autòctona en francès és molt reduïda i que les innovacions no sobrepassen l'àmbit local.

Espanyol

A primera vista, el cas del castellà —o espanyol— és similar al del francès. És una llengua que al llarg de l'edat mitjana es va convertir en la llengua principal del Regne d'Espanya, que al segle XVIII es va dotar d'una acadèmia de la llengua inspirada en la francesa i que, com a conseqüència d'empreses colonitzadores, es va convertir en la llengua principal de molts països ultramarins. De totes maneres, davant dels perills de dislocació que representa la difusió de la llengua en escenaris tan extensos i sotmesa a influències molt diverses, la política de defensa de l'espanyol ha estat clarament diversa.

Ja al segle XIX, quan les antigues colònies espanyoles començaven a independitzar-se, a les noves repúbliques es van constituir acadèmies de la llengua que es proposaven mantenir la unitat de la llengua i que malgrat els conflictes i el trencament polític se solidaritzaven amb l'acadèmia de Madrid i n'acceptaven el paper rector. Amb el temps, pràcticament tots els països americans on es parla espanyol han constituït les seves acadèmies, que avui estan federades en l'Asociación de Academias de la Lengua Española, creada el 1951 i que té vint-i-dos membres. Simultàniament, i al

llarg de la segona meitat del segle XX, s'ha produït una clara inflexió en la política de la Real Academia Española, que, sense renunciar a la funció normativa, ha posat l'accent a inventariar i reflectir la llengua efectivament usada pels parlants i, al mateix temps, ha deixat de considerar que l'espanyol parlat a Espanya sigui el model privilegiat de llengua correcta i ha tendit a posar la llengua efectivament parlada als diferents països en un pla d'igualtat. De manera que al diccionari actual hi figuren mots i accepcions propis de diferents països que es considera que formen part del cabal comú de la llengua i altres que es consideren exclusius d'un lloc determinat però no per això exclosos de la llengua. I les decisions sobre aquestes inclusions es prenen per consens de totes les acadèmies sense que l'espanyola tingui un paper singularitzat, si bé és veritat que és la que es fa càrrec de bona part de la tasca. Es pot dir, per tant, que actualment l'espanyol és una llengua policèntrica encara que amb un alt grau de coordinació que n'assegura la unitat.

Com ja he fet notar, aquesta política és clarament diferent del monocentrisme francès, però la diferència té diversos motius, dels quals n'hi ha un que val la pena destacar. És cert que el francès és llengua oficial de molts països i territoris a diferents parts del món, però en aquests llocs, amb l'única excepció del Quebec, al Canadà, l'ús del francès en les activitats cultes i en els mitjans de comunicació o en la producció literària no és especialment rellevant. La situació de l'espanyol és ben diferent. Enfront dels quaranta-quatre milions d'habitants d'Espanya, els països americans de llengua espanyola representen al voltant dels tres-cents cinquanta milions. I la presència de l'espanyol en aquest context com a llengua culta, als sistemes de comunicació orals i escrits i com a vehicle de produccions literàries és molt superior a la que té a Espanya.

L'única excepció al que estic dient seria l'espanyol als EUA, on certament el nombre i la proporció de parlants de llengua espanyola augmenta contínuament, però on és la llengua d'una minoria en gran part socialment desfavorida i on la pressió de l'anglès està produint una varietat de llengua, l'*spanGLISH*, que amb el temps podria trencar la unitat de la llengua per independitzar-se. Una possibilitat que si l'espanyol sols existís als EUA seria evident, però que en el context actual no sembla que pugui passar de ser una varietat de llengua pròpia de determinades situacions.

En conjunt, podem dir que la gran vitalitat de l'espanyol en espais geogràficament molt diversos justifica l'adopció d'una política que es pot qualificar encertadament de «policentrisme coordinat», suficient per mantenir-ne la unitat.

De totes maneres, seria exagerat atribuir la continuïtat de la unitat de la llengua a una política encertada de les acadèmies. Als nostres dies la reflexió sobre la llen-

gua i sobre els problemes que hi estan relacionats es fa bàsicament en els departaments universitaris i en altres centres d'investigació, mentre que la producció d'instruments per a l'ús i per a l'ensenyament de la llengua (diccionaris, gramàtiques, etc.) és tasca d'editorials especialitzades que disposen dels recursos adequats, sense oblidar els manuals d'ús o d'estil que han popularitzat els grans periòdics i altres mitjans de comunicació.

De fet, l'evolució de l'acadèmia —des de dur a terme una activitat bàsicament normativa fonamentada en els escriptors clàssics fins a procurar reflectir la realitat de la llengua— ha estat impulsada des d'aquestes entitats.

Portuguès

Des del punt de vista que hem adoptat, el portuguès es pot considerar semblant a l'espanyol. Sorgit del llatí a la península Ibèrica a l'edat mitjana, es va convertir en la llengua d'un poble amb una activitat ultramarina que el va portar a constituir un imperi colonial amb països que posteriorment es van independitzar. I encara que avui a les antigues colònies d'Àsia i Àfrica —com ara Moçambic (19 milions d'habitants) i Angola (11 milions)— el portuguès és minoritari, és la llengua principal del Brasil, que amb 182 milions d'habitants multiplica àmpliament la població de Portugal (27 milions).

Amb el pas del temps, la llengua portuguesa en aquests dos països ha desenvolupat algunes singularitats, però, a diferència del que hem vist en l'espanyol, les institucions portugueses no han estat capaces de trobar la manera d'institucionalitzar la solidaritat. A Portugal no existeix una acadèmia de la llengua en el sentit clàssic de l'expressió, encara que l'Academia das Cièncias de Lisboa té, entre altres missions, la de «preservar i perfeccionar la llengua», i al Brasil, l'Academia Brasileira de Letras es proposa objectius semblants. Des de fa uns anys la Comunitat dels Països de Llengua Portuguesa, una organització que aplega una dotzena de membres, promou la celebració de trobades per consensuar una norma comuna en les qüestions discutides però fins ara sense èxit. Malgrat aquesta manca d'acord no estaria justificat dir que el portuguès està a punt d'escindir-se a un costat i a l'altre de l'Atlàntic, ja que els mitjans de comunicació oral i les produccions escrites, malgrat certs particularismes i certes singularitats ortogràfiques, mantenen una comunitat bàsica.

Anglès

I així arribem a l'anglès, la llengua més parlada i més dinàmica del nostre temps.

Al començament d'aquest comentari ja feia notar que des de l'inici la unitat de la llengua anglesa s'ha basat en el prestigi de certes institucions culturals, concretament de les universitats tradicionals d'Oxford i Cambridge. Les gramàtiques i els diccionaris publicats per aquestes universitats especifiquen la norma i els seus ensenyaments i publicacions en demostren l'ús. És, per tant, un model clarament diferent del francès, amb una autoritat formalitzada, però que no ha resultat menys eficaç. Una eficàcia que en algun punt resulta sorprenent. L'ortografia anglesa és un sistema arcaic i arbitrari, més que el de cap altra llengua europea, i en canvi s'ha mantingut inalterable fins avui sense necessitat que cap autoritat formal hi doni suport.

Però l'anglès no sols es parla a Anglaterra; Anglaterra ha estat al capdavant d'un imperi, i, encara que amb el temps els elements que el constituïen s'han independitzat, molts continuen tenint l'anglès com a primera llengua: els EUA, el Canadà, Austràlia, Nova Zelanda, l'Àfrica del Sud..., i en molts casos l'anglès parlat en aquests llocs presenta diferències apreciables amb el que es parla a les illes Britàniques. Per exemple, hi ha clares diferències entre l'anglès parlat i escrit a les illes Britàniques i el parlat i escrit als EUA. El fet que els orígens de la llengua se situïn a Anglaterra i el pes de la tradició literària atorguen en principi més prestigi a l'anglès d'aquest país, però el fet que els EUA siguin la primera potència mundial en molts aspectes atorga també un gran prestigi a l'anglès que s'hi parla.

Per als estrangers interessats a aprofundir en la llengua anglesa, la diferència es concreta en els exàmens de llengua que porten a cap i que certifiquen institucions acadèmiques del Regne Unit i dels EUA. El British Council prepara els estudiants per aconseguir el certificat de Cambridge, mentre que els instituts americans a l'estranger preparen el certificat de Michigan. I qualsevol estudiant d'anglès sap que es tracta de dos exàmens diferents i que superar-ne un de cap manera no assegura l'èxit en l'altre. Però en realitat no es tracta tant que valorin dues llengües diferents sinó que avaluen aspectes diferents de la llengua. En el certificat anglès l'accent es posa a dominar la llengua culta i, per tant, la llengua escrita i en part la tradició literària, mentre que el certificat americà valora principalment la familiaritat amb la llengua oral i la capacitat comunicativa. Una diferència en la manera d'avaluar que en els darrers anys s'ha suavitzat, però no ha desaparegut.

Deixant de banda aquestes maneres de valorar les diferents funcions d'una mateixa llengua, és cert que a la llengua anglesa es produeixen innovacions i canvis ori-

ginats en gran part fora d'Anglaterra. Em limitaré a esmentar dos fets significatius i d'un ordre completament divers.

El primer és que, com és ben sabut, l'anglès accepta amb facilitat les innovacions terminològiques, i, als nostres dies, tant per l'acceleració del progrés tècnic com pel canvi ràpid de les formes de vida, sorgeixen contínuament noves realitats que han de ser anomenades. I, tenint en compte el lloc predominant que els EUA ocupen al nostre món, moltes de les innovacions terminològiques neixen als EUA i d'allà passen a Anglaterra i als altres països de llengua anglesa per acabar introduint-se en la resta de llengües.

El segon fet, d'un ordre ben diferent, és que en països que foren un temps colònies angleses, com ara l'Índia, hi abunden actualment els escriptors que, malgrat que l'anglès no sigui la seva llengua materna, prefereixen utilitzar-lo en les seves produccions literàries per aconseguir així una audiència més àmplia, però no pretenen, en canvi, inspirar-se en la tradició literària anglesa, sinó que utilitzen l'anglès per expressar les seves pròpies experiències, sovint molt allunyades d'aquesta tradició, fet que els obliga a fer un esforç per adaptar la llengua anglesa a les seves pròpies necessitats expressives, sovint molt allunyades d'aquesta tradició. Aquest fet té una tal amplitud que hi ha qui pensa que en aquests esforços radiquen les millors perspectives de renovació de la llengua literària anglesa.

Els dos fets que acabo d'esmentar s'originen fora d'Anglaterra; per tant, l'anglès, més encara que l'espanyol, mereix el qualificatiu de *llengua policèntrica*.

Però tampoc no sembla probable que aquests fets, que en definitiva són una mostra de la vitalitat de la llengua anglesa, hagin de trencar-ne la unitat. A les raons ja indicades per a altres llengües, com ara l'existència d'una àmplia producció escrita interessada a mantenir-ne la unitat, es pot afegir que l'extraordinària difusió de l'anglès als nostres dies com a mitjà de comunicació per sobre de les fronteres multiplica el nombre d'aprenents d'anglès, que l'estudien amb els mateixos mètodes i les mateixes normes per fer-ne ús en contextos internacionals i en darrer terme a Internet; i tot això tendeix a afavorir un anglès comú, neutre i intercanviable.

Català/valencià

Encara que el català va tenir un ús escrit i culte al llarg de l'edat mitjana i fins al Renaixement —fins al punt que la literatura catalana és una cimera de la literatura europea medieval—, els segles posteriors, en què va quedar reduït a un ús quasi exclu-

sivament oral, no sols el van fer molt permeable a la influència del castellà sinó que en van afavorir la diversificació dialectal. De manera que el renaixement literari del segle XIX va fer evident la necessitat de disposar d'una norma i, després d'una etapa de discussions i d'una tasca preparatòria en forma de diccionaris i gramàtiques, l'any 1907 la Diputació de Barcelona va crear l'Institut d'Estudis Catalans i Pompeu Fabra va assumir la responsabilitat per a aquesta tasca, que es va concretar en les *Normes ortogràfiques* (1913), el *Diccionari ortogràfic* (1917) i la *Gramàtica catalana* (1918). La normativa era tan necessària i les propostes tan equilibrades que, amb comptades excepcions, van ser acceptades immediatament i des d'aleshores s'han mantingut vigents.

Des de la perspectiva en què se situa aquest comentari hi ha un punt de la normativa que cal destacar. Mentre que la norma basca substitueix les diferències dialectals per una llengua única, la norma catalana accepta l'existència de variants dialectals a les Illes Balears i a València, variants que no sols es refereixen a peculiaritats del lèxic sinó a la morfologia i a la sintaxi. Les normes referides a les Illes Balears van ser acceptades sense discussió des del començament, mentre que les que afectaven la llengua parlada a València, després d'algunes discussions, es van concretar en les anomenades *Normes de Castelló* (1932).

La qüestió de la norma es relaciona fàcilment amb la de la denominació de la llengua. A les Illes Balears, les diferències dialectals permeten parlar de dialecte mallorquí, menorquí o eivissenc, però tradicionalment s'ha acceptat la denominació de *català* per a la llengua comuna. En canvi, a València, des de l'edat mitjana la denominació de *valencià* ha alternat amb la de *català*. I l'Estatut d'autonomia del País Valencià anomena la llengua parlada en el seu territori «valencià», sense fer cap referència a la relació amb el català. Per sota de la qüestió semàntica hi ha un problema polític que segueix obert i que requereix un comentari.

Tal com ja he recordat, al segle XIX, a Catalunya es va produir un renaixement literari, seguit d'una reivindicació política en forma de nacionalisme, i, paral·lelament, a les Illes Balears també es va produir un renaixement literari, que, en aquest cas, no va tenir implicacions polítiques, mentre que a València tant els intents de reivindicar la llengua com les reivindicacions polítiques van ser mínimes.

Després de la Guerra Civil i en el marc de la lluita per la democràcia enfront del franquisme, hi va haver intel·lectuals, i molt significativament Joan Fuster en el llibre *Nosaltres, els valencians*, que opinaven que, atès que catalans i valencians compartim la mateixa llengua, els valencians havien d'integrar-se en el projecte nacional català. La proposta va ser rebuda amb entusiasme en alguns cercles intel·lectuals, però va ser vista amb recel i hostilitat pels partits polítics majoritaris i va provocar la reacció

irada de determinats grups que van decidir que, atès que els valencians no eren catalans, la llengua que parlaven tampoc no era una varietat del català, sinó una llengua diferent, i en nom seu la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana va fer públiques les anomenades *Normes del Puig*. Els redactors de l'Estatut de la Comunitat Valenciana, aprovat l'any 1982, en vista de la discussió oberta, van anomenar la llengua parlada a la comunitat «valencià», sense que ni en el preàmbul ni en el text de l'Estatut no es fes cap al·lusió a la relació amb el català, ni per afirmar-la ni per negar-la, i deixant, per tant, oberta la qüestió.

El primer Govern de la Comunitat Valenciana de caràcter socialista, en posar en marxa la política lingüística, va deixar sense decidir la qüestió, encara que el fet que la majoria dels que a la universitat s'interessaven per la lingüística o dels que al magisteri s'interessaven per l'ensenyament de la llengua fossin partidaris de la identificació amb el català va comportar que, a la pràctica, la implementació de la política i concretament l'ensenyament de la llengua, s'ajustés a les normes comunes.

A partir d'un govern del Partit Popular, la política es va decantar cap als defensors de la singularitat del valencià, i durant un temps va semblar que estava a punt de consumir-se l'escissió, però la manca d'un suport intel·lectual solvent i el fet que tant la Real Academia Española com el Tribunal Constitucional es neguessin a reconèixer aquesta singularitat ho van impedir. Posteriorment, i com una manera d'encarrilar el conflicte, s'ha creat l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, en la qual són representats els diferents sectors i que té com a tasca redactar la normativa de la llengua, però, igual que l'Estatut, parla sols de llengua valenciana, sense fer cap referència a la relació amb el català, tot i que a la pràctica sembla acceptar les *Normes de Castelló* i, per tant, implícitament, la unitat de la llengua. Però sembla un acord fràgil; de fet, els enfrontaments continuen i els més perjudicats són el prestigi i l'ensenyament de la llengua, que està en una situació cada vegada més dèbil.

Tenint en compte el que ha succeït, un no pot evitar la impressió que la proposta que els valencians, atès que parlen la mateixa llengua que els catalans, s'han de sumar al projecte polític català ha resultat contraproduent, i que seria més realista i més eficaç, des del punt de vista de la llengua, reconèixer que València avui té una personalitat col·lectiva consolidada i que Catalunya sols la pot tenir en compte al mateix nivell. I, a partir d'aquest reconeixement, afirmar que la llengua és la mateixa encara que presenti varietats locals i encara que se l'anomeni *valencià*. El tractat subscrit entre l'Estat holandès i la comunitat flamenca de Bèlgica per a la promoció i defensa del neerlandès, al qual m'he referit abans i que afirma la unitat de la llengua sense deduir-ne conseqüències polítiques, pot ser un exemple en aquest sentit.

Per completar el panorama de la vigència de la norma en l'àmbit geogràfic del català, cal recordar encara que el català es parla a Andorra, que actualment té el caràcter d'estat independent membre de l'ONU. El Govern andorrà, que considera el català com a llengua oficial, accepta plenament l'autoritat normativa de l'IEC. I el mateix fan els que al Rosselló francès s'ocupen de la promoció del català.

Com a resum del que hem dit fins aquí, podem concloure que el català presenta diferències dialectals que la norma comuna reconeix i que, atès que les poblacions parlants de català depenen d'autoritats polítiques diferents, es pot dir que el català és una llengua policèntrica, però amb un policentrisme coordinat o solidari, ja que les diferents autoritats proposen explícitament o implícitament una norma comuna. Però el conflicte català/valencià posa en relleu una qüestió que s'ha fet repetidament present en aquesta exposició, i és que, més enllà de les autoritats formals sobre la llengua, que la unitat de la llengua es mantingui depèn fonamentalment d'un acord implícit entre els escriptors, els responsables dels mitjans de comunicació i els ensenyants. I en el cas del català/valencià, és un fet que la majoria dels que a València escriuen i publiquen i dels que ensenyen llengua s'atenen a la norma comuna.

Un panorama en transició

Tot el que he dit fins aquí correspon a unes circumstàncies que encara són vigents. Avui la norma continua sent fonamentalment la norma de la llengua escrita, i els parlants de la llengua es comuniquen entre ells en el marc d'un estat o de diferents estats, i en el cas del català, a més, en el marc de diferents comunitats autònomes. Però aquesta situació està en plena evolució, vivim en societats cada vegada més plurilingües on els individus estan en contacte freqüent amb diferents llengües, i vivim en un temps en què els contactes a distància són cada vegada més freqüents. I això tindrà conseqüències sobre la norma lingüística i sobre la manera com canviaran i evolucionaran les llengües.

Sóc incapaç de preveure el sentit general d'aquests canvis i el resultat final, però sí que m'atreveixo a fer algunes observacions.

Tradicionalment, el primer camp d'aplicació de la norma lingüística ha estat l'ensenyament de la llengua a l'escola. I es pot considerar que els exàmens utilitzats per l'escola per avaluar el nivell de coneixement dels alumnes deixen clar quins són els aspectes de la norma que es consideren més importants. Actualment, el nombre d'aprenents de llengües estrangeres de qualsevol edat augmenta contínuament, i,

atès que aquests aprenents senten sovint la necessitat de demostrar la seva competència, això ha comportat l'aparició d'exàmens que certifiquen aquesta competència. Exàmens proposats i controlats per institucions públiques solvents i sovint amb un cert suport oficial. Actualment, les llengües més populars disposen d'exàmens d'aquest tipus, normalitzats, en el sentit que encara que el contingut de la prova sigui divers assegura el mateix nivell de competència.

Ara bé, les persones que se sotmeten a aquestes proves ja tenen una altra llengua com a primera llengua i el que necessiten és demostrar, per exemple a l'hora de buscar feina o a l'hora d'inscriure's en una universitat estrangera, que són capaços de comunicar-se en la llengua que han après. Abans he recordat la diferència entre les proves angleses i les americanes, més centrades aquestes en la capacitat comunicativa i, per tant, en la llengua oral; ara afegeixo que s'observa una clara tendència en les proves per a estrangers en totes les llengües a seguir l'exemple americà i a valorar la competència comunicativa àdhuc per sobre de la norma estricta.

La segona observació és d'un ordre completament diferent. He començat dient que, quan la llengua era solament oral, la distància geogràfica, fins i tot petita, influïa en la seva progressiva diferenciació. Amb l'escriptura els espais comunicatius es fan molt més grans, però avui els escriptors espanyols i els mexicans, malgrat que parlin la mateixa llengua i que les seves produccions circulin en un territori comú, presenten diferències ben clares. L'escriptor mexicà viu la llengua espanyola parlant amb altres mexicans, mentre que l'escriptor espanyol ho fa amb altres espanyols. Però la facilitat de les comunicacions, el cosmopolitisme i, sobretot, Internet estan canviant aquesta situació. L'estudiant de física barceloní que per Internet es comunica en anglès amb altres persones interessades per la física d'altres parts del món utilitza un anglès neutre, que si es modifica no serà per la distància o per la geografia. Els científics tendeixen a produir un anglès propi, un argot professional que és diferent del dels economistes o dels que s'interessen per la música moderna. En comptes d'una diversificació en funció de l'espai, el que tendeix a produir-se és una diversificació per àmbits d'interessos.

I la darrera observació és que en un futur proper sols les llengües que tinguin accés als nous mitjans de comunicació i que siguin presents a Internet tenen assegurada la supervivència. Però tot això ja desborda els objectius d'aquest comentari.